

„Teorie a praxe mezinárodních vztahů“ (Poznámky ke studiu předmětu)

1. Mezinárodní vztahy a jejich specifický charakter

Mezinárodní vztahy představují složitý a dynamicky se vyvíjející systém a jejich zkoumání komplikuje především jejich specifický charakter.

Velmi často se setkáváme se dvěma omyly:

- první – nerozlišuje se specifika odlišného sociálního prostředí v kterém působí vnitřní a zahraniční politika státu. Správný přístup k mezinárodním vztahům předpokládá respektovat:
 - vnitropolitický systém má jedno státní mocenské centrum, které zajišťuje svou činností základní charakter systémové rovnováhy;
 - systém mezinárodních vztahů je polycentrický a rovnováha v něm se dosahuje do značné míry živelně;
- druhým – je představa, že zahraniční politika státu je bezprostředně odvozena nebo je dokonce přímo podřízena vnitřní politice. Přitom je třeba respektovat skutečnost, že jsou to „mezinárodní síly“, které hluboce ovlivňují základní struktury suverenity každého státu, včetně jeho politicko-vojenskou, hospodářskou a normativní podstatu.

Zkoumání mezinárodních vztahů ztěžuje jejich specifický charakter:

- objektivní realita mezinárodních vztahů zahrnuje velmi širokou a obtížnou oblast pro jejich pochopení;
- v mezinárodním životě neexistuje centrální jádro řízení a moci;
- žádný pozorovatel mezinárodních vztahů nemá úplný přístup k širokému spektru objektivních informací;
- v mezinárodních vztazích vystupuje převaha heterogenních faktorů nad sjednocujícími;
- velmi důležitou roli hraje souběžnost vzájemného působení a náhodné události;
- mezinárodní vztahy jsou historickou kategorií, jejich obsah se neustále vyvíjí, obohacuje a rozšiřuje;
- mnohé jevy, procesy, cíle, struktury a funkce mezinárodního života vznikají v dynamice současného života, které nemají oporu v žádné historické zkušenosti.

Je třeba si také uvědomit: každá polemika o jednotlivých mezinárodních událostech dokazuje, že chápání jednotlivých mezinárodních událostí je ve značné míře subjektivní (často i zpolitizované). Výklad jednotlivých událostí je velmi často součástí politické rétoriky a je využíván s cílem ospravedlnit nebo odsoudit ty či jiné události.

Východisko: snažit se odhalit tato politická hodnocení a zkoumat minulé události objektivně, bez stranické a ideologické náklonnosti; i když „objektivní pravda“ jako taková neexistuje, měli bychom respektovat povinnost o poznání pravdy usilovat.

Pozor: ani u odborníků neexistuje monopol práva na pravdu

Napomůže tomu: znalost základních metodologických přístupů ke zkoumání mezinárodních vztahů, znalost základní vědecké klasifikace a základních metod jejich zkoumání. Znamená to, že důležitým předpokladem

úspěšného porozumění mezinárodních vztahů je znalost alespoň základních otázek *teorie* mezinárodních vztahů.

Teorie a praxe představují dva pohledy na realitu - na jedné straně se podstatně odlišují, na druhé se vzájemně podmiňují.

- **základní odlišnost** - odlišný vztah k času. Zatímco se praxe soustřeďuje na konkrétní událost, teorie se soustřeďuje na skupinu událostí, které mají společné rysy.
- **vzájemný vztah** - teorie potřebuje historická data, v nichž může vyhledávat konstanty, trendy, tendence, historie potřebuje abstraktní pojmy, aby byla schopna popsat a pochopit historickou událost.

Závěr: teorie bez historie by byla jen prázdným schématem a praxe bez teorie by přinášela jen nesourodé a náhodné popisy událostí.

2. Systém mezinárodních vztahů (Pohled „zevnitř“ a „zvenčí“)

Existují dva různé přístupy k mezinárodním vztahům:

první přístup, kterého cílem je pochopit smysl jednotlivých událostí, vychází z pohledu „zevnitř“. V životě je běžnější a využívají ho především sdělovací prostředky, které mezinárodní události podávají jako dramatické střetnutí mezi vedoucími představiteli jednotlivých států.

Druhý přístup, který představuje hledání příčin vychází z pohledu „zvenčí“. Aby bylo možné vyložit nějakou událost nebo stav, je třeba nalézt událost nebo stav, které je zapříčinily. Jde o to zjistit, které podobnosti představují klíč k následkům. Příčinu můžeme odhalit, jestliže dokážeme, proč následek byl takový, jaký byl.

Jednou z metod vnějšího pohledu je chápání mezinárodních vztahů jako **systému** (systém mezinárodních vztahů). Představuje jednu ze součástí tří odlišných sfér, ve kterých můžeme hledat zdroje pro vysvětlení té či oné zahraniční politiky:

- mezinárodní systém;
- jednotky (obvykle státy, nebo jiné subjekty a pro které používáme pojem aktér mezinárodních vztahů);
- jednotlivců (se zaměřením na osoby s rozhodovací pravomocí).

Pro systém mezinárodních vztahů jsou důležitá tři základní měřítka:

- **poměr sil** – odráží existenci „center moci“ v mezinárodním systému a ovlivňuje vzájemné vztahy mezi suverénními státy;
- **hierarchie aktérů** - odráží faktickou nerovnost z hlediska vojensko-politických, ekonomických, zdrojových a jiných možností vlivu na mezinárodní systém;
- **homogenní nebo heterogenní charakter** - odráží stupeň souhlasu aktérů ve vztahu k principům nebo hodnotám:
 - čím vyšší stupeň souhlasu, tím je systém umírněnější a stabilnější (státy mohou být protivníky, ale ne nepřáteli);
 - čím více je systém heterogenní, tím existuje v systému větší hodnotový a ideologický antagonismus a systém je nestabilní a konfliktní.

Další důležitou charakteristikou mezinárodního systému je pojem „**mezinárodní režimy**“:

- neustále se formující soubor pravidel, norem a rozhodovacích procesů, které určují chování států a dalších aktérů mezinárodních vztahů v určitém politickém prostoru (např. režim států vyvážejících ropu – OPEC, režim mezinárodního obchodu v rámci Světové obchodní organizace)
- jsou založené na uznání společně vnímané potřeby zavést reciproční vztahy spolupráce a za stavu vzájemné závislosti pomáhají konkurujícím mezinárodním aktérům sdílet náklady, zajišťovat výměnu informací, umožňují řešit spory, kladou meze vnitřní politiky a zajišťují kontinuitu zahraniční politiky států;

Znamená to, že chování států je utvářeno určitým uspořádáním sil nebo systémem, který je vnější nejen ve vztahu k názorům každého aktéra, ale dokonce i vůči názorům všech aktérů.

Jinak řečeno: „lidé utvářejí vlastní historii, ale neutvářejí ji přesně tak, jak si přejí, neboť ji neutvářejí za okolností, které si sami vybrali“.

Neznamená to však nerespektovat úlohu **lidské dimenze** v systému mezinárodních vztahů, protože je současně systémem vzájemného působení lidí, kteří jednají na základě vůle, poznání a své hodnotové orientace.

Platon ve své díle Ústava tvrdí, že lidská duše se skládá ze tří součástí:

- **rozum** nám umožňuje podmanit si přírodu;
- kvůli **touze** usilujeme o vnější materiální objekty;
- **thymos** nás nutí, abychom toužili po uznání ostatních lidí.

Žádost nutí lidi usilovat o věci mimo ně a rozum jim ukazuje, jak se k nim nejlépe dostanou. Kromě toho však lidé usilují o uznání svých vlastních hodnot či myšlenek a mají tendenci jejich uznání požadovat.

Podle Hegera je thymos je zdrojem pocitu hrdosti, hněvu či hanby, projevuje se pýchou a ctižádostí. Nedostatečné uznání může učinit i ze svéprávného a materiálně zajištěného člověka bojovníka, který neváhá riskovat život, aby se prosadil na úkor ostatních.

3. Pojem, obsah a předmět mezinárodních vztahů

Pojem „mezinárodní vztahy“ vznikl jako překlad anglického pojmu „international relations“, který je ve srovnání s naším pojmem mezinárodní vztahy daleko více určitý a kontextuální:

- především slovo „nation“ v angličtině neoznačuje jen „národ“, ale i určitý typ státu. Proto ve svém přesném smyslu neoznačuje vztahy mezi národy, ale vztahy mezi státy určitého sociálně-historického a politicko-ekonomického typu a vztahy, které se vytvořily a působí mezi těmito státy;
- současně je třeba respektovat, že předpona „inter“ má kromě významu among (mezi - v určité skupině nebo v určitém sociálním prostředí) také význam between - (mezi, ale současně dohromady). Tedy mezi tím, co je sice odděleno prostorem, ale současně je tímto prostorem spojeno.

Z hlediska obsahu a předmětu mezinárodních vztahů existují dvě základní pojetí:

- **užší pojetí** - obsahem mezinárodních vztahů jsou jen vztahy mezi státy (mezistátní vztahy);
- **široké pojetí** – mezinárodní vztahy představují souhrn všech vztahů, které mají mezinárodní charakter.

Je třeba respektovat:

Za prvé: předmět mezinárodních vztahů není možné chápat v jeho úzkém pojetí, protože do nich vcházejí nejen vztahy mezi státy a skupinami států (mezistátní vztahy), ale i vztahy nestátní.

Znamená to, že pojem mezinárodní vztahy není možné chápat jako synonymum pojmu mezistátní vztahy, které představují jen určitou část jejich velmi různorodého obsahu;

Za druhé: současně platí, že v systému mezinárodních vztahů je možno vyčlenit podsystém mezistátních vztahů, který rozhodujícím způsobem určuje kvalitu celého systému. Je to důsledek toho, že státy jsou:

- nejlépe organizovanými společenskými skupinami a představují politické jednotky vyššího řádu a nejdůležitějšími aktéry mezinárodního života;
- vytvářejí materiální a právní rámec pro vztahy mezi ostatními účastníky mezinárodního života
- představují východiskový bod pro hodnocení ostatních druhů vztahů;
- jejich struktura určuje charakter, klima a směr vývoje mezinárodních vztahů.

Za třetí: jakákoliv činnost států na mezinárodní aréně, ať už se týká ekonomických, vědeckotechnických, právních, kulturních a vojenských problémů, zákonitě získává politický charakter. Z toho vyplývá, že bychom měly pozornost koncentrovat především na zkoumání **mezistátních politických vztahů**.

Závěr:

Mezinárodní vztahy je třeba chápat jako specifickou formu společenských vztahů, které se realizují:

- ve formě ekonomických, politických, právních, vojenských a jiných styků a vztahů,
- ve formě vojenských spojení a vzájemných vztahů mezi státy a skupinami států,
- mezi základními silami a společenskými, ekonomickými a politickými organizacemi, především pak mezi politickými orgány států, vlád, politických stran a různých organizací, působících na mezinárodní aréně.

Literatura:

Novotný, A.: Úvod do teorie mezinárodních vztahů. In: Medzinárodné otázky, SFPA, Bratislava, 2/2005, s. 106 – 12

Novotný, A.: Kvalitativní předěly historického vývoje mezinárodních vztahů. In: Medzinárodné otázky. SFPA Bratislava, 3/2005, s.

Kontrolní otázky:

1. V čem spočívá specifický charakter mezinárodních vztahů
2. Mezinárodní vztahy jako systém
3. Pojem, obsah a předmět mezinárodních vztahů

Metodické poznámky

- na předmět „Teorie a praxe mezinárodních vztahů“ navazuje v 8. semestru předmět „Systém mezinárodní bezpečnosti“;
- předmět je zakončen zkouškou – její rozsah je dán kontrolními otázkami, které budete mít k dispozici na konci každé přednášky;
- základní literatura: „**Slovník mezinárodních vztahů**“
Vydavatelství Magnetpress – Šustkova 10 – Petržalka
telefony: knihy – 67 20 19 51, prodejna – 67 20 19 52/53
www.press.sk
- Slovník je aktualizován na webové stránce: www.mepoforum.sk
- Časopisy: Mezinárodní politika
Medzinárodné otázky
Zahraničná politika